

[B] **EEN GESLAAGDE POGING TOT HERFORMATTEREN.
“STUDIE VAN DE SCHADUW” VAN
MARC TRITSMANS**

Studie van de schaduw, zo heet de nieuwste, met de Herman de Coninckprijs bekroonde bundel van Marc Tritsmans. Er valt opvallend veel schaduw in deze gedichten: de schaduw van de vooravond en die van de dood en de vergankelijkheid. Die schaduw versterkt de melancholie, maar maakt ook het licht intenser en interessanter. Al jaren breidt Tritsmans eigenzinnig zijn oeuvre uit, wars van vluchtige trends en makkelijke modes. In deze bundel interpunctieloze gedichten zit meer gelaagdheid en taalspel dan voorheen. De dichter heeft zijn poëtische harde schijf voorzichtig geherformateerd. Hij laat zien dat hij zijn metier steeds beter beheerst.

Tritsmans is een bundelbouwer. Vaak werkt hij rond een centraal concept. Van dat concept laat hij alle mogelijke facetten zien. Dat doet hij ook in zijn nieuwe bundel. Dit keer staan “ouder worden”, “sterfelijkheid”, “het alles doorborende oog van de tijd” centraal. Een melancholieke toon overheerst. De dichter tracht de vooravond, het moment van de langgerekte schaduwen, te fixeren. Opvallend veel woordcombinaties met “on-” maken hun opwachting: onbereikbaar, onbenaderbaar, onbehouden, ondoorgrondebaar, ongetwijfeld, onafgebroken, onherroepelijk, onherkenbaar, onwillig,... Zo kan ik nog wel even doorgaan. Ze geven weer dat de dichter leert omgaan met negatie en verlies.

Studie van de schaduw bestaat uit vijf cycli. Daarin is een evolutie van de ochtend naar de nacht waarneembaar. Die nacht is bij natuurmensen Tritsmans gelukkig ook de voorbode van een nieuwe dag. Het eerste gedicht is niet toevallig getiteld ‘Fiat lux’. Doordat de lezer het boek openslaat, komt de zon op boven de gedichten en worden ze “bevrijd uit het verstikkend graf”. In dit begingedicht wordt, net als in ‘Schieles hand’, het slotgedicht van de bundel, de hoop uitgesproken dat “dit moment / ten minste op papier zou blijven verder bestaan”. Daarvoor heeft de kunstenaar de goodwill van de lezer/kijker nodig, die met zijn blik een tekst, beeld of schilderij kan reanimeren.

De eerste cyclus is getiteld ‘Dagzomend’. Dat neologisme roept het idee op van “dagdromen”, maar omschrijft ook het moment dat de dag

aanbreekt, de “zoom van de dag”. Het idee van begin of geboorte wordt misschien wel het sterkst neergezet in de reeks ‘Uit de berg’, waarin het ontstaan van de bekoorlijke sculptuur *Apollo en Daphne* van Bernini wordt verwerkt:

een spier zal gaan trillen, een ader
kloppen, een borst nauwelijks
merkbaar zal rijzen en dalen

In de tweede cyclus komt de dag helemaal op gang en zit de mens gevangen in de Olympische ratrace van “citius, altius, fortius, amen”. Het lyrische ‘ik’ positioneert zich daarbij als een outsider. ‘Geen aanleg’ en ‘Zonder eigenschappen’ zijn tegelijk scherpe maatschappelijke aanklachten en bijtende zelfportretten, naakt en onverbloemd, een soort Van Goghs in woorden. Tegenover de dichter staat het “hardlijvige” (combinatie van zwaarlijvig en hardhorig) volkje “van boter, room en eieren / van te veel en zich eindeloos voortslepende tafelgesprekken”. De mensen die zich kritiekloos aan de consumptie-maatschappij overgeven, karakteriseert hij genadeloos: “willoos / zoals groenten en fruit, zoals vis en alle vlees / netjes in gekoelde containers”.

Blikvanger in de tweede cyclus is de achtdeelige reeks ‘Van de lege man’. In die reeks vecht een man een strijd op leven en dood uit met de taal. Het is tevens de strijd tussen de dichter en het witte blad, het gevecht tegen het writer’s block. In het eerste gedicht staat het woord als een schaduw tussen hem en de wereld in, lijkt het hem vijandig geworden. Als er geen zinnen komen, heeft niets nog zin en heeft het lyrische ‘ik’ zin in niets. Dat tragische gegeven wordt heel speels verwoord, met zelfs verrassende rijmen:

maar er komt geen zin, er is
geen zin, niets heeft zin, in
niets heb ik zin en ook mijn
Ogen staan helemaal fout in

mijn kop, naar binnengedraaid
[...]

De dichter tuurt, Hans Faverey parafrazerend,
“zonder hoop op uitzicht in de leegte in [zich]zelf”.
Om weer op gang te komen of om de band tussen

dichter, woord en wereld te herstellen, doet het lyrische 'ik' een beroep op de natuur: "het vertrouwde / gezelschap van wind, het ruisen / van zee, het einde van de wereld / dat naadloos met de horizon samenvalt". Dankzij een slim gebruik van het enjambement krijg je ook ritmisch het gevoel dat een sputterende motor weer op gang komt. In het vierde gedicht van deze reeks gaat de dichter weer "omzichtig proefdraaien". De verzoening met de wereld krijgt stilaan vorm, want in het vijfde gedicht vraagt hij zich af: "wie voeg ik ten slotte opnieuw / aarzelend aan mijn favorieten toe". Mooi. Hij moet de deugd van het geduld en de techniek van de onthechting onder de knie zien te krijgen:

af en toe wat meer
lafheid en nederlaag, wat meer
buigen dan barsten, de teugels
soms vieren, alles op zijn beloop
handdoek in de ring, [...]

Uit het achtste gedicht blijkt dat hij pas helemaal zal zwijgen als hij dood is, of dat hij dood zal zijn als hij helemaal zwijgt. Zo ver is het gelukkig nog niet.

Goede dichters zijn als klaszewijnen: ze worden beter met de jaren. Dat geldt ook voor Tritsmans. Hij illustreert dat treffend met het knappe gedicht 'Grosse Fuge', dat verwijst naar Beethoven, de componist die een van zijn beste werken maakte toen hij al volledig doof was. Dat de dichter zich met Beethoven identificeert, hoeft ons niet te verwonderen. Beethoven was zelf ook een koppige persoonlijkheid die onverschillig was voor de publieke mening en smaak. Naast Beethoven komen ook Bach en (onrechtstreeks) Händel in de bundel voor. Tritsmans' liefde voor de muziek en de natuur zijn elementen die hem aan de wereld binden, hem helpen zich ondanks alles met het leven te verzoenen. Als een vaardige componist weeft hij natuur en muziek als leidmotieven door zijn verzen.

In de derde cyclus, 'Alles is er', zijn we in de middag van het leven beland. Tijd voor mooie momenten en harmonie. Hier speelt de natuur de hoofdrol; dat is liefde op het eerste gezicht. Het levert bij Tritsmans steevast krachtige, aangrijpende verzen op. De plotse confrontatie met een roofvogel of een ree, de verbazing om de schoonheid van een planeet als Saturnus die hij als een gluurder

bespiedt, het eilandgevoel of het begin van de lente: ze maken steeds weer de sluimerende dichter in Tritsmans wakker, stimuleren de sapstroom in zijn taal, de botten van zijn verbeelding barsten open en het jonge groen van zijn zinnen vertakt zich op het witte blad. Vitalisme van het zuiverste water.

Scherper

natuurlijk is er alles
zelfs als ik het niet zie
maar hoeveel scherper
wordt het ogenblik

als ook de ree onbeweeglijk
haar reeënogen op mij
gericht in de zonovergoten
brandgang blijft staan

en wij samen ademloos en
misschien wel gelukkig deze
seconden van ons gezamenlijk
bestaan laten voorbijgaan

Knap is verder de identificatie tussen dichter en waterloop in de vijf gedichten tellende reeks 'Watermuziek'. Daarin geeft Tritsmans, in het dagelijks leven milieuambtenaar, een heerlijke omschrijving van zijn dagtaak: "met eindeloos geduld werden planten, dieren / mensen omgepraat tot water zijn vergeten / glans hervond en het nieuws in vogel- en / vissentaal verspreid werd op de wind".

De vierde cyclus, 'Steekt de avondwind op', vangt aan met het gedicht dat ook de titel leverde voor de bundel: 'Studie van de schaduw'. Melancholie troef hier. Tritsmans is een getalenteerd verteller van "verhalen / bij het spoor van kleine handen op / halve hoogte langs de muur". Hij observeert haarscherp en verzamelt als een strandjutter onooglijke zaken waaraan de meeste mensen achteloos voorbijlopen. Aan de hand van die details roept hij een verloren wereld op:

hoe van achter een kast een plots verrezen
kindertekening je hart met precisie doorboort
een verweerde voetbal uit een verre zomer
bijna ontillbaar uit de haag tevoorschijn valt

Ontroerend is het gedicht 'Boven het hoofd' waarin het lyrische 'ik' merkt dat hij ouder wordt, doordat de kinderen hem boven het hoofd groeien en in huis steeds meer ruimte innemen. Ondertussen spaart de dichter in de luwte van zijn gedichten een plek uit "waar ze zich / aibaar en knus met fopspeen en knuffel / gniffelend kunnen schuilen voor de tijd". Aan de andere kant van het spectrum ziet hij zijn ouders steeds verder krimpen "tot de grote / verdwijntruc alweer feilloos wordt uitgevoerd".

In de vijfde en laatste cyclus, 'Ben je niet meer', exploreert hij de avond en nacht van het leven. De gedichten staan hier in het teken van dood en verderf. Een huis verdwijnt in de klauwen van een bulldozer, een raam waarachter niemand meer zit, wordt vergeleken met de gebroken ogen van een dode. Een omgehakte boom ligt "machteloos te kijk met alles / wat [hij] in [zijn] honderdtwintig jaren [heeft] verricht". Naakter kan niet. In 'Twee opsommingen' zoomt de schrijver nog eens in op de "grote verdwijntruc". Een man verdampst uit zijn daden en zijn dingen: "zo doende ben je dus niet meer / werkelijk op alle manieren ben je / dus niet meer", concludeert de dichter.

Toch eindigt de laatste cyclus met een hoopgevend gedicht dat de cyclus van leven, sterven en opnieuw geboren worden beklemtoont. 'Schieles hand' wist immers dat wat hij op papier zette, zou blijven voortbestaan. Benieuwd naar wat Tritsmans' hand nog allemaal op papier zal zetten.

PETER THEUNYNCK

MARC TRITSMANS, *Studie van de schaduw*, Nieuw Amsterdam, 2010, 64 p.